

УДК 81.1

Віолетта Лавренюк, Віктор Нерсесов
Одеський національний політехнічний університет,
Одеса, Україна

ОРАТОРСЬКА (РИТОРИЧНА) КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

В статье раскрыты некоторые аспекты ораторской компетенции как важной составляющей профессиональной подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: ораторское искусство, коммуникативная ответственность, культура речи.

The article deals with certain aspects of oratorical competence as an important part of training future professionals.

Keywords: rhetoric, communicative responsibility of speech.

За всіх часів найактуальнішою і найбажанішою метою освіченої людини була тріада практичних навичок і вмінь: красиво говорити і легко спілкуватись, активно слухати, реально й вагомо впливати мовленням словом.

Всезагальний інтерес до риторики як до обов'язкової, важливої та специфічної сфери людської культури прогресує на початку третього тисячоліття: в суспільстві в умовах активної й масштабної його інформатизації зростає кількість і популярність професій із **посиленою комунікативною відповідальністю**. Повноцінну і відповідну до вимог часу риторичну освіченість вимагають управлінська та дипломатична, юридична та політична, міжнародна та адміністративна, торговельна та медична, наукова, освітянська й інші сфери.

Сам акт мовленнєвої творчості характеризується трьома взаємопов'язаними категоріями: *риторичним логосом (системою аргументації); риторичним пафосом (емоціями мовця); риторичним етосом (добродійністю, щирістю тощо)*. Відтак, "ступінь влади над

мовою” (О. Потебня), особиста комунікативна компетентність кожної людини є важливим і суттєвим, хоча не єдиним, показником її інтелекту, комунікабельності та загальної культури.

Це сприяє вдосконаленню комунікативного простору в професійно-діловій сфері, посилює комунікативну інтуїцію, дозволяє досягти високого рівня культури вербального спілкування і культури мовлення. Щоб бути зразковим, мовлення має характеризуватися такими найважливішими ознаками: *правильністю*, тобто відповідати літературним нормам, що діють у мовній системі (орфоепічним, орфографічним, лексичним, морфологічним, синтаксичним, стилістичним, пунктуаційним); *змістовністю*, яка передбачає глибоке осмислення теми й головної думки висловлювання, докладне ознайомлення з наявною інформацією з цієї теми; різнобічне й повне розкриття теми, уникнення зайвого; *послідовністю*, тобто логічністю та лаконічністю думок; *багатством*, що передбачає використання різноманітних засобів вираження думок у межах відповідного стилю, уникнення невиправданого повторення слів, однотипних конструкцій речень; *точністю*, яка великою мірою залежить від глибини знань та ерудиції особистості, а також від активного словникового запасу. Виражаючи власні думки, слід добирати слова, які найбільш відповідають висловлюваному змісту; *виразністю*, для досягнення якої слід виділяти найважливіші місця свого висловлювання і виражати власне ставлення до предмету мовлення; *доречністю та доцільністю*, яка залежить насамперед від того, наскільки повно й глибоко людина оцінює ситуацію спілкування, інтереси, стан, настрій адресата. Крім цього, треба уникати того, що могло б уразити, викликати роздратування у співрозмовника, і вказувати на помилки співрозмовників у тактовній формі. Отже, високу культуру мовлення людини визначає досконале володіння літературною мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності.

Культура мовлення – це ще й загальноприйнятий мовний етикет (що, на жаль, часто порушується): типові формули вітання, побажання,

прощання, запрошення тощо. Неабияке значення має й тон розмови (теж, на жаль, часто далекий від ідеалу), вміння вислухати іншого, вчасно й доречно підтримати тему. Уважність, чемність і ввічливість – основні вимоги мовного етикету. Сучасний оратор має бути ерудованим з багатьох питань і вміти вести дискусію на будь-яку тему. Головні показники між оратором і аудиторією – це позитивна реакція на слова виступаючого, зовнішнє вираження уваги слухачів (їх поза, зосереджений погляд, вигуки схвалення, кивки головою, усмішки, сміх, оплески), “робоча” тиша в залі. Контакт – це величина змінна. Він може бути повним (з усією аудиторією) і неповним, стійким і нестійким у різні фрагменти проголошення промови.

Щоб завоювати аудиторію, треба встановити з нею і постійно підтримувати зоровий контакт, мовлення оратора не повинно бути монотонним, фрази мають вимовлятися з різною інтонацією, поділятися паузами. Кожна сучасна ораторська промова має характеризуватися поєднанням логіко-аналітичних та емоційно-образних мовних засобів. Якщо тема доповіді не цікава, то увага аудиторії згодом притупляється, її необхідно підтримувати, застосовуючи такі прийоми: питання-відповіді; перехід від монологу до діалогу (полеміки); прийом створення проблемної ситуації (слухачам пропонується ситуація, що викликає питання “Чому?”, що стимулює їх пізнавальну активність); прийом новизни інформації, гіпотез (що змушує аудиторію припускати, міркувати); опору на особистий досвід, думки, завжди цікаві слухачам; показ практичної значимості інформації; використання гумору дозволяє швидко завойовувати аудиторію; короткий відступ від теми дає можливість слухачам “відпочити”; уповільнення з одночасним зниженням сили голосу здатне привернути увагу до відповідальних місць виступу (прийом “тихий голос”); прийом градації – наростання смислової та емоційної значущості слова. Градація дозволяє підсилити, надати емоційної виразності фразі, сформульованій думці [9; 211-213].

Дієвим засобом контакту є спеціальні слова та вирази, що забезпечують зворотний зв’язок. Це особові займенники 1 і 2 особи (я,

ви, ми, ми з вами), дієслова у 1 і 2 особі (*спробуємо зрозуміти, зауважимо, відзначимо, прошу вас, відзначте собі, подумайте, конкретизуймо* тощо), звертання (*шановні колеги, дорогі мої*), запитання (*ви хочете почути мою думку?*). Специфіка усного мовлення проявляється в побудові фраз і цілих речень. Прийнято вважати, що в публічному виступі слід віддавати перевагу більш коротким синтаксичним конструкціям, вони краще сприймаються на слух і запам'ятовуються. Перелічені мовні засоби контакту допомагають подолати “бар’єр”, слугують об’єднанню оратора зі слухачами.

Поза, жести, міміка – це належність індивідуального стилю. Ці елементи кінесичної системи спілкування діють на зоровий канал сприйняття, акцентують увагу на змісті інформації, що надходить слуховим каналом, підвищують емоційність і тим самим сприяють кращому засвоєнню висловлених думок.

В ораторському мистецтві використовуються жести ритмічні, емоційні, вказівні, образотворчі. Положення тіла під час промови має бути природним. Не треба стояти, широко розставивши ноги або виструнчившись, рівномірно хитатися з ноги на ногу або стояти заціпеніло. Плечі потрібно тримати прямо, не відтягуючи їх назад, голову – рівно, не нахиляючи вперед чи вбік. Будь-які рухи, жести, міміка виправдані лише в тому разі, якщо вони не привертають до себе надмірної уваги. Якщо ж вони впадають в очі, то відвертатимуть увагу слухачів від основного змісту промови.

Основним показником почуттів мовця є вираз обличчя. Міміка оратора стимулює емоції аудиторії, здатна передати гаму переживань: радість, скорботу, сумнів, іронію, рішучість тощо. Вираз обличчя оратора і весь його зовнішній вигляд має відповідати характеру промови, в також виражати доброзичливе і навіть дружнє ставлення, оскільки аудиторія не любить сердитих чи байдужих. Видатний адвокат і майстер слова минулого А.Ф. Коні зазначав, що в хорошого оратора особа говорить разом із мовою.

Взаємодія з аудиторією – це спільність психологічного стану оратора і його слухачів, що викликані спільними роздумами та співпереживаннями в процесі їх сумісної інтелектуальної роботи. Наявність контакту у взаємодії зі слухачами усвідомлюється оратором як позитивний чинник, що полегшує його роботу, адже в умовах взаємодії найбільш повно розкриваються його особистісні риси. В свою чергу сам факт встановлення контакту надає ораторові інтелектуального й емоційного задоволення.

Досвід найкращих ораторів світу доводить, що умовами встановлення взаємодії є: добре володіння оратором предметом промови; врахування настроїв і потреб аудиторії; проста, жива мова оратора; постійний зоровий контакт зі слухачами, визначення їх реакції і внесення додаткових змін як до змісту, так і до методики викладання матеріалу; намагання бачити в кожному слухачеві співрозмовника, товариша, не підніматися над аудиторією; залучення слухачів з перших хвилин до сумісного активного обговорення питань [4; 235].

Метою діяльності оратора є перетворення знання в переконання. Існує ілюзія, що для такого перетворення достатньо лише змістовно, повно, логічно викласти певну інформацію і мети досягнуто. Для того, щоб забезпечити успіх виступу (реалізувати мету виступу і забезпечити свій інтерес), ораторові необхідно, щоб інформацію було сприйнято, засвоєно аудиторією, більше того – стало системою, частиною тих її духовних цінностей, що зумовлюють мотиви поведінки. А щоб цього досягти, ораторові необхідні не лише знання предмету розмови, а й уміння зробити так, щоб аудиторія впродовж усієї промови слухала оратора, взаємодіючи з ним.

Важливо знати, що у взаємодії оратора й аудиторії відбуваються суб'єктні відносини, які передбачають двобічну активність, незважаючи на те, що вплив оратора домінуючий і, здавалося б, однобічно впливовий.

Про всі ці нюанси оратор має пам'ятати, відчувати їх і відповідно до цього будувати психологічну лінію поведінки.

Майстерність організації взаємодії залежить від багатьох чинників: перш за все від майстерності самого виступу – його змістовності (це науково-теоретична глибина, практична спрямованість і логічність), емоційності. Велике значення також має технологія піднесення матеріалу, тобто правильний вибір форм і методів виступу залежно від особливостей аудиторії.

У статті розкрито певні аспекти ораторської компетенції як важливої складової професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: ораторське мистецтво, комунікативна відповідальність, культура мовлення.

Список використаних джерел

1. Абрамович С.Д., Чікарькова М.Ю. Риторика: Навч. посібник. – Львів: Світ, 2010. -240 с.
2. Василенко О. П. Застосування засобів інтерактивних технологій навчання під час викладання української мови за професійним спрямуванням майбутнім фахівцям інженерно-технічних спеціальностей // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагог. науки: реалії та перспективи. – К., 2011. – Вип. 29. – С. 102–105.
3. Василенко О. П. Особливості розвитку критичного мислення у студентів інженерно-технічних спеціальностей при вивченні української мови за професійним спрямуванням // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького; [гол. ред. Потапчик Є.М.]. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011. – № 61. Серія педагогічні та психологічні науки. – С. 51–53.
4. Зубенко Л.Г. Ораторське мистецтво: практичний посібник. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 115 с.
5. Лавренюк В.В. Морфологічна норма у професійному стилі мовлення (Методичні рекомендації для студентів усіх

- спеціальностей з дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням”). – Одеса: ОНПУ, 2010. – 14 с.
6. Лавренюк В.В. Культура мовлення та ораторське мистецтво (Методичні рекомендації для практичних занять та самостійної роботи студентів гуманітарного факультету ОНПУ.- Одеса: ОНПУ, 2010. – 32 с.
 7. Лавренюк В.В. Культура мовлення та ораторське мистецтво // Конспект лекцій для студентів Гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету. Одеса: ОНПУ, 2010. – 175 с.
 8. Лавренюк В.В. Мовна норма: Навчальний посібник для студентів технічних і гуманітарних спеціальностей денної та заочної форм навчання . - Одеса: ОНПУ, 2015. - 160 с.
 9. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посібн. – К.: Вища школа, 2004. – 311 с.
 10. Овчиннікова А.П., Хаджирадева С.К. Основи ораторської майстерності в умовах конфліктної взаємодії. – Одеса: Пальміра, 2005. – 179 с.
 11. Якубовська М. Г. Інформаційне середовище ВНЗ як засіб формування цінностей студентів // Інформаційна освіта та комунікативні технології ХХІ століття : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13-15 вересня 2012 року) / [під заг. ред. В.Г.Спрінсяна]. – Одеса : Симэкс-Принт, 2012. – С. 201-213.